

**МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ
АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ**

БАКИНСКИЙ СЛАВЯНСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ

На правах рукописи

АИДА АЛАВАЗ ГЫЗЫ КАДЫМОВА

**ИССЛЕДОВАНИЕ ФИТОНИМОВ
В АЗЕРБАЙДЖАНСКОМ И РУССКОМ ЯЗЫКАХ
(на основе словообразовательных
и фразеологических единиц)**

5714.01 – Сравнительно-историческое и
сравнительно-типологическое языкознание

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

диссертации на соискание учёной степени
доктора философии по филологии

БАКУ – 2018

Диссертация выполнена на кафедре общего языкознания Бакинского славянского университета

Научный руководитель: доктор наук по филологии профессор
Эльмира Сеид Мамед гызы Мамедова

Официальные оппоненты: доктор наук по филологии профессор
Фидан Афад гызы Гурбанова

доктор философии по филологии доцент
Джаваншир Ханкиши оглу Мурадов

Ведущая организация: **Отделы теоретической лингвистики и
прикладной лингвистики
Института языкознания имени
Насими НАНА**

Защита состоится «___» _____ 2018 года в _____ часов на заседании Диссертационного совета Д.02.071 по защите диссертаций на соискание ученой степени доктора наук по филологии и доктора философии по филологии при Бакинском славянском университете по адресу: AZ 1014, г. Баку, ул. С.Рустама, 33.

С диссертацией можно ознакомиться в библиотеке БСУ

Автореферат разослан «___» _____ 2018 года

Ученый секретарь
Диссертационного совета
Д.02.071

**доктор наук по филологии,
профессор Н.Ш.Мамедов**

ОБЩАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА РАБОТЫ

«Антропология – одна из первых наук о человеке и его культуре, которая исследовала поведение человека, становление норм, запретов, табу, связанных с включённостью человека в систему социокультурных отношений, влияние культуры на половой диморфизм, любовь как культурный феномен, мифологию как культурное явление и другие проблемы. Возникла она в англоязычных странах в XIX в. и имела несколько направлений, наиболее интересным из которых в рамках нашей проблемы можно считать когнитивную антропологию»¹.

Антропоцентризм отражает взаимосвязь между языком и ментальностью отдельного человека и этноса, показывает, каким предстаёт индивидуум и этнос в языке. Выявление культурно-национальных особенностей языковых явлений привлекает к себе всё больший интерес, что способствует появлению новых лингвистических теорий, в основе которых лежит понимание языка как модели культуры. Ю.Н. Караулов в своей работе пишет следующее: «Нельзя познать сам по себе язык, не выйдя за его пределы, не обратившись к его творцу, носителю, пользователю – к человеку, к конкретной языковой личности»².

Лексемы, обозначающие растения, отражают процесс познания и освоения растительного мира. Описание и изучение фитонимического пространства имеет давнюю традицию в лице таких исследователей как К. Линней, О. де Кандоль, А. Фе и др.

Фитонимы как языковое явление всегда вызывали интерес исследователей. В последнее время они стали предметом исследования для целого ряда лингвистов. Изучению различных аспектов фитонимики посвящены многие работы русских, азербайджанских и зарубежных ученых, и, поскольку рамки диссертации не позволяют рассмотреть все работы, посвященные фитонимической лексике, мы остановились лишь на некоторых из них.

В фитонимике имеется целое направление, посвященное сравнительному изучению названий растений в тюркских языках.

---

¹ Маслова В.А. Лингвокультурология: Учеб. пособие для студ. высш. уч. заведений. М.: Академия, 2001, с. 13.

² Караулов Ю.Н. Русский язык и языковая личность. М.: Наука, 1987, с. 7.

Тюркологи исследуют фитонимы со стороны их морфологической структуры, установления общетюркских и межтюркских фитонимов, истории тюркской фитонимии, пратюркских названий растений, словообразовательной структуры, выявления генетических пластов тюркской фитонимики, заимствований, перешедших из одного языка в другие, семантики, реконструкции языков и т.д.

Например, работа Ю.В. Норманской «Растительный мир. Деревья и кустарники. Географическая локализация прародины тюрков по данным флористической лексики» очень интересна тем, что она посвящена не только растительному миру, деревьям, кустарникам, а также тем, что она отражает географическую локализацию прародины тюрков по данным флористической лексики.

Работа К.М.Мусаева «Лексика тюркских языков в сравнительном освещении» посвящена изучению истории тюркских языков, в том числе тюркских названий растений и их частей.

Названия растений в азербайджанском языке на основе историко-типологического анализа были рассмотрены в кандидатской диссертации Э.С.Кулиева «Фитонимы в азербайджанском языке», в которой флористическая лексика сравнивается с данными тюркских, монгольских и некоторых финно-угорских языков. Диссертация Д.Б.Мирзахановой на тему «Фитонимическая лексика азербайджанского языка в сравнении с другими тюркскими языками», как и предыдущая работа, написана в сопоставительном плане.

Во второй половине XX века особый интерес проявляется к типологическим исследованиям по фитонимике русского, английского, французского, немецкого, адыгейского и славянских языков.

Теоретическими проблемами растительного пространства и проблемами разработки словарей занимались Е.К.Алёшина, Ю.А.Дьяченко, Т.В.Коновалова, Н.В.Подольская, Т.В.Цой, Л.М.Грановская и др.

Например, в словаре Н.А. Сиваковой, имеющийся в сети Интернет в электронном виде, представляет собой лексикографический анализ фитонимической лексики английского и русского языков с подробным описанием принципов построения многоязычных словарей.

«Этимологический четырехязычный словарь растений», интересен тем, что в нем к исходным латинским фитонимам, приводятся эквиваленты русского, английского и французского языков с краткой этимологией.

Кроме перечисленных выше направлений, лингвисты в области фитонимики занимаются проблемами словообразования, фразеологии, этимологии.

Несмотря на многочисленность направлений в изучении фитонимической лексики, многие проблемы, связанные с изучением фитонимического пространства, например, относительно объема значения терминов в ботанической терминологической системе различных языков до настоящего времени остаются дискуссионными.

Термин *фитоним* в результате активного употребления принят и закреплён в лингвистике в своём широком понимании как терминологическое название всех растений и используется многими лингвистами.

Наряду с этим термином в лингвистике распространённость получили термин *флороним* и понятие *фитонаименование*, *фитотермин*; а также наименования частей растения – *ботаникосемизм*, *фитосоматизмы*.

Мы считаем целесообразным выбор термина *фитоним* в качестве базового термина и рассматриваем его в широком значении, понимая под этим наименования деревьев, кустарников, трав, грибов, мхов, злаковых, овощных, фруктово-ягодных, декоративных садовых, технических культур, их родо-видовых разновидностей, сортов, плодов.

Актуальность темы исследования определяется важностью изучения структурных связей и отношений производных слов фитонимической лексики в русском и азербайджанском языках, а также исследования концепта растений в языковой картине мира.

Каждый конкретный язык состоит из отдельных лексико-семантических групп (ЛСГ): анималистической, зоонимической, соматической, фитонимической, цвета, предметов быта, числа и т.п.

«Обращение к человеку – к творцу языка» не может быть плодотворным без изучения и познания фитонимической лексики. Так, например, одним из символов, проводимых в Азербайджане Европейских игр – Баку 2015, является гранат/*nar*. В Азербайджане ежегодно проводятся фестивали и праздники, посвященные фруктам, цветам, например: фестиваль «*Nar bayramı*» – праздник Граната в городе Гейчае, «*Alma bayramı*» – праздник Яблока в Губе, «*Gül bayramı*» – праздник Цветов в Баку, фестиваль цитрусовых растений и чалтука в Лянкяране.

Древнеславянские названия месяцев были связаны с растениями, приведём некоторые из них: март – березозол; апрель – цвeть, березозол, дубeнь; май – травeнь, желтопушник; июнь – липeнь; июль – липeц и т.п.

На Руси существовал также праздник Яблочного Спаса (время поспеваания яблок и других садовых и огородных плодов) или Преображение. В день Преображения крестьяне несли в церковь для освящения яблоки, горох, картофель, огурцы, репу, брюкву и т. п. В России, в городе Суздале, проводят праздник Огурца.

«Люди не просто пьют и употребляют пищу, они имеют и свою духовную жизнь, связанную с приятными и неприятными моментами в их жизни, праздниками, похоронными обрядами. Все это трудно представить без реалий растительного мира. Например: один из устойчивых атрибутов праздника Новруз, который является одним из самых дорогих праздников азербайджанского народа, связан с сэмэни. Сэмэни, выращиваемый из пшеницы, и своим зеленым цветом считается символом весны, новой жизни»³.

Фитонимическая лексика в русском и азербайджанском языках в семантическом, структурно-деривационном, фразеологическом аспектах, как продукт языковой картины мира в когнитивном аспекте до сих пор не стала предметом специального изучения.

Актуальность исследования предопределила выбор объекта и предмета исследования.

Объектом исследования являются фитонимы – названия флоры – и отфитонимические единицы, функционирующие в системе русского и азербайджанского языков.

Предметом исследования выступают семантические, структурно-деривационные (мотивационно-номинативные) особенности единиц фитонимической лексики, семантика фразеологизмов с ботаническим компонентом (фитонимом) в сопоставительном аспекте.

Целью данной работы является целостное синхронно-сопоставительное изучение фитонимов в русском и азербайджанском языках.

---

³ Məlikova Ş.Ə. Tərkibində bitki adları olan frazeoloji birləşmələr: ingilis və Azərbaycan dillərinin materialları əsasında: filologiya üzrə fəlsəfə dok. ... dis. avtoreferatı. Bakı: AMEA Nəsimi adına Dilçilik İnstitutu, 2012, c.3

Достижение поставленной цели стало возможным благодаря решению следующих задач:

- определить объём значений терминов в фитонимической системе;
- выявить список фитонимов в русском и азербайджанском языках;
- определить ЛСГ фитонимов в азербайджанском и русском языках;
- провести анализ семантических особенностей фитонимических единиц: с точки зрения номинативного, структурного, мотивационного, метафористического и фразеологических аспектов;
- провести структурно-словообразовательный анализ фитонимов в русском и азербайджанском языках;
- рассмотреть и описать основные способы словообразования;
- выявить фразеологизмы с компонентом-фитонимом;
- установить особенности семантических подгрупп фразеологических единиц (ФЕ) с компонентом фитонимом;
- выявить типы межъязыковых фразеологических соответствий; и определить состав ФЕ, обладающих национальнокультурной спецификой;
- выявить сходства и различия ФЕ в двух исследуемых языках;
- результаты исследования обобщить и представить в виде кратких выводов.

Научная новизна диссертации обусловлена тем, что данное исследование является первым опытом сопоставительного описания ботанической терминологии в азербайджанском и русском языках с учетом структурно-семантических, деривационных и мотивационно-номинативных особенностей фитонимов, а также фразеологических единиц с компонентом фитонимом, и определение национально - культурной специфики данных единиц.

Выделены особенности употребления различных биоморфизмов, использующихся во фразеологических единицах с компонентом фитонимом в азербайджанском и русском языках.

Теоретическая значимость исследования заключается в том, что результаты диссертации представляют определенный интерес для изучения фитонимов и отфитонимических единиц в семантическом, структурно-деривационном и фразеологическом аспектах.

Практическая значимость проведенного исследования обусловлена тем, что результаты данного исследования могут быть

использованы в лексикологии, словообразовании, фразеологии, когнитивной лингвистике, теории перевода, а также в теоретических и специальных курсах по этим предметам, в практике преподавания азербайджанского и русского языков.

Методы исследования. В работе были использованы следующие методы исследования: метод лингвистического наблюдения, семантико-номинативный, компонентный, количественный, когнитивный и сопоставительно-типологический для выявления универсальных и специфических признаков фитонимических единиц в сопоставляемых языках.

На защиту выносятся следующие основные положения:

1. Фитонимическая лексика – одна из древнейших универсальных терминологических объединений слов во всех языках мира, и в разных языках объединяется в определённую систему фитонимического пространства, требующая сопоставительного анализа.

2. Фитонимическая лексика в каждом языке формирует фитонимическое пространство в результате функционирования исходных фитонимов в совокупности всех своих производных, создает семантико-словообразовательную систему и систему устойчивых выражений.

3. Словообразовательная система в каждом отдельном языке имеет свои закономерности, требующие выявления и описания словообразовательных типов (СТ), установления продуктивности способов словообразования.

4. Словообразовательные типы (СТ) отфитонимических образований в азербайджанском и русском языках являются отражением принципов их формально-семантической организации.

5. Биоморфизмы как компоненты фразеологических единиц (ФЕ) и устойчивых сравнительных оборотов (УСО) способствуют созданию образности. ФЕ и УСО, имеющие в своем составе фитолексему, т.е. единицы с оценочной семантикой, характеризующиеся метафорическим переосмыслением фитонима.

6. Оценочное значение является одним из показателей семантической целостности, устойчивости и воспроизводимости устойчивых сравнительных оборотов и фразеологизмов.

7. Компонент-фитоним играет очень важную, определяющую роль в семантической структуре фразеологизмов, он обуславливает семантическое своеобразие исследуемых фразеологизмов, заключающееся в их антропоморфизме и национальной специфике.

Материалом исследования послужили разные типы словарей: словообразовательные, толковые, фразеологические, одноязычные и двуязычные, электронные ресурсы, из которых путем сплошной выборки были выбраны фитонимы, отфитонимические образования, фразеологизмы с фитонимическим компонентом.

Апробация работы. Результаты исследования прошли апробацию на заседаниях кафедры общего языкознания Бакинского славянского университета. Основные положения исследования в виде докладов и выступлений излагались на теоретических семинарах, проводимых в Бакинском славянском университете, вузовских, межвузовских, республиканских и международных научно-практических конференциях.

Структура диссертации. Диссертационное исследование состоит из введения, двух глав, заключения, списка использованной литературы и условных сокращений. Каждая глава сопровождается выводами. Общий объем диссертации – 148 страниц компьютерной графики.

ОСНОВНОЕ СОДЕРЖАНИЕ РАБОТЫ

Во **введении** обосновываются актуальность и выбор темы диссертации; определяются объект и предмет исследования; раскрываются цель и задачи работы, методы исследования; излагаются новизна, теоретическая и практическая значимость исследования; выдвигаются основные положения, выносимые на защиту, а также предоставляются сведения об апробации основных положений диссертации.

Первая глава **«Семантико-структурные, словообразовательные особенности фитонимов»** состоит из четырёх подглав и посвящена комплексному анализу семантики, структуры и способов словообразования фитонимов.

В первой подглаве *«Лексико-семантические группы и подгруппы фитонимов в русском и азербайджанском языках»* первой главы диссертации даётся лексико-тематическая характеристика фитонимической лексики.

Анализ словарного материала и исследование семантических особенностей фитонимов, функционирующих в фитонимическом пространстве, позволил нам выявить и установить лексико-

семантические группы и подгруппы фитонимов, объединенных по какому-либо групповому общему признаку: а) фитонимы, обозначающие дерево: *zeytin* – олива, маслина; *dəfnə* – лавр; *küknar* – ель; *ardic*, *ər-ər* – можжевельник и т.д.; б) фитонимы, обозначающие кустарники: *bağambur* – омега; *güyətə* – обвойник; *başınağacı yetişən* – боярышник и т.д.; в) фитонимы, обозначающие плодовые деревья и их плоды: *incir/əncir* – инжир, фи́га, смоковница, смоква, винная ягода; *alca* – алыча; *qoz/seviz* – грецкий орех; *tut* – шелковица; *badam* – миндаль; *şabalıd* – каштан; *gilas* – черешня и т.д. г) фитонимы, обозначающие ягоды: *doqqızdon* – жимолость; *quşüzütü* – клюква; *şimaltoğı* – костяника; *qaragilə, tərşanı* – черника; *meşə gilası* – черёмуха; *cırtərsin* – голубика; *motmotu* – крыжовник; *hətərsin* – шиповник; *dadgül* – калина и т.д.; д) фитонимы, обозначающие травы: *səfəri* – петрушка; *keşniş* – кориандр, кинза, кишинец; *şüyüd* – укроп; *şotı, ispanaq* – шпинат; *qulançar* – спаржа; *reyhan* – базилик; *kərəviz* – сельдерей; *çətənə* – конопля; *günəbaхан* – подсолнух; *tütin* – табак; *rambiq* – хлопок и т.д. е) фитонимы, обозначающие злаковые, бобовые, огородные и бахчевые культуры: *taxıl* – пшеница; *çumiza* – чумиза; *vələtir* – овёс; *cıyulaf* – овсяница; *darı* – просо; *çovdar* – рожь; *çəltik* – чалтук – неочищенный рис; *qarğıdalı, mais, təkə* – кукуруза; *rərinс* – полба, эммер; *qarabaşaq* – гречиха; *zıbrovka* – зубровка и т.д.; бобовые культуры *lobya* – фасоль, бобовый стручок; ё) фитонимы, обозначающие цветы: *qınqılıс, qladiolus* – гладиолус, ипажник; *nilufər* – кувшинка, водяная лилия; *sabahgülü* – бархатцы; *şehşiçəyi* – росянка и т.д.; ж) фитонимы, обозначающие грибы: *ağ göbələk* – груздь; *lövhəlilər* – пластинчатые грибы; *dombalan/yerdombalanı* – трюфель; *quzugöbələyi* – сморчок; *şampinyon* – шампиньон; *zəhərli göbələk* – мухомор; *sinəкqарan* – мухоловка; *zəhərli göbələk* – поганка и т.д.; з) фитонимы, обозначающие фитонимы в совокупности и их части: *bitki* – растение, *meşə* – лес, *kol* – куст, *gim* – колосняк; *yарта* – крупа и т.д. ; а также имеются партитивные фитонимы – части растений: *bıdaq* – ветка; *kök* – корень; *gövdə* – ствол, стебель; *erkəксік* – тычинка; *eşələk* – сердцевина фруктов и т.д.

Анализ словарного материала фитонимов русского и азербайджанского языков позволил нам выявить в обоих языках тождественное распределение фитонимов на основе общих семантических

признаков на группы, но эти группы в исследуемых языках отличаются по наполняемости фитонимами.

Вторая подглава «*Структурный анализ фитонимов*» первой главы диссертации посвящена изучению структуры строения фитонимов.

В русском языке наиболее распространены простые фитонимы, они составляют примерно 1100 единиц: *саксаул, клён, тополь, вяз, ильм, рябина, граб, корица, липа, ясень, вяз, бакаут, бук, самшит, тамарикс, ольха, крушина, береза, акация, сумах, кофе* и т.д.

Среди фитонимов русского языка немало суффиксальных образований – 355 единиц: а) с суффиксом *-ник*: *шиповник, донник, дуришник, лишайник, шпажник, репейник, татарник, бровник, гребенник, окопник, песочник, канареечник, копеечник, козлятник, ласточник, пашенник, волчник, омежник* и т.д. – 110 единиц; б) с суффиксом *-к(а)/-овк(а)/-ёвк(а)*: *купавка, верблюдка, поганка, лисички, фиалка, пахучка, лапчатка, манжетка, пролеска, полевка, душиёвка, тимофеевка, смолёвка, зубровка, змеевка, кувшинка* – 40 единиц; в) с суффиксом *-ик/ -овик*: *березовик, борщевик, боровик, трутовик, воловик, змеевик, голубика, лютик* и т.д. – 30 единиц и т.д.

Среди фитонимических номинаций русского языка имеются около 30 приставочно-суффиксальных образований: *подснежник, подорожник, подлесник, подосиновик, подберезовик, незабудка, подмаренник* и т.д.

Среди фитонимических единиц русского языка имеются сложные и сложно-суффиксальные образования – 60 единиц: *первоцвет, чистотел, тысячеголов, чернобыль, зверобой, мухомор, зимоцвет, лавровишня, девясил, чертополох, деревовой, личинкоцвет, чернокорень, курослеп* и т.д.; *мухоловка, чернобыльник, белокопытник, тысячелистник, золототысячник, волчегородник, змееголовник, кровохлёбка, сыроежка* и т.д.

В азербайджанском языке 400 единиц фитонимов являются простыми, производными существительными: *zeytun, dəfnə, küknar, ardıc, lələk, saksaul, qovaq, üvəz, vələs, səndəl, darçın, cökə, vən, göriş, fistiq, lavanda, söyüd, jəsmın, maqnoliya, portağal, qəhvə, findiq, mürdəşər, zirinc, yemişan, innab, qoz/ceviz, incir/əncir, motmutu, moruq* и т.д.

Сложно-суффиксальные, сложные слова характерны для азербайджанского языка и среди фитонимических единиц составляют наибольшее количество – 1250 единиц: *şaxtaotu, quzugöbələyi, quzu-*

görən, şirpəncəsi, siçovulqulağı, qaraşam, qaraçöhrə, qaraağac, quşüzümü, qaragilə, dadgül, adaçayı, bağayarpağı, çobançiçəyi, qaraşam и т.д.

В фитонимии русского и азербайджанского языков существуют такие наименования растений, которые имеют аналитическую структуру. Они носят характер устойчивых атрибутивных сочетаний. В этих фитонимических сочетаниях первый компонент – имя прилагательное – находится в препозиции по отношению к определяемому слову: *железное дерево, пирамидальный тополь, черный тополь, драконовое дерево, дикая фисташка* и т. п.

В русской ботанической терминологии имя прилагательное очень редко может занимать постпозитивную позицию, если лексема обозначает неродовое понятие, а видовое: *тимофеевка луговая, паслен черный, редька полевая* и т.д.

В азербайджанском же языке составные наименования имеют строго фиксированный порядок расположения компонентов. В словосочетании, если определяющим является качественное прилагательное, то оно всегда находится в препозиции: *alabəzak bənövşə, meşə giləsi, qırmızı turp, ağ turp, acı göbələk, zəhərli göbələk, rütubət sevən göbələk, yağlı göbələk, qırmızıbaş göbələk, qara göbələk, sarı göbələk* и т.п.

Для фитонимов азербайджанского языка суффиксальные образования не характерны. Наблюдаются лишь единичные, редкие случаи таких образований: *zərifcə, tumurcuq, badamca (ağac), badamcan (cır ərik növü), bozalıq, bozaq, naringi, dərbəndi, turşəng* и т.д.

Сопоставительный анализ структурных особенностей фитонимов русского и азербайджанского языков позволил установить, что наименования фитонимов непосредственно связаны со структурой фитонимов. Фитонимические образования в исследуемых языках, с точки зрения структуры, подразделяются на простые, производные, на сложные слова и словосочетания.

Третья подглава «Компонентный семантический анализ сложных по структуре фитонимических единиц азербайджанского языка и их эквивалентов в русском языке» посвящена анализу лексического значения компонентов сложного слова.

Известно, что лексическое значение сложных слов представляет собой единство структуры и семантики его составляющих, связанных в одно целое и образующих общее лексическое значение. В.В.Виноградов рассматривает лексическое значение слова как

«предметно-вещественное содержание, оформленное по законам грамматики данного языка и являющееся элементом общей семантической системы словаря данного языка»⁴.

В русском языке сложные слова малочисленны и разнообразны по компонентному составу, поэтому их трудно сгруппировать. По этой причине анализу подвергаются многочисленные, представляющие наибольший интерес в семантическом плане, схожие по компонентному составу сложные слова азербайджанского языка.

Азербайджанские сложные фитонимические образования вместе с русскими переводными эквивалентами были сгруппированы нами на основе их семантики компонентов и выявлены их семантические диспозиционные свойства.

Предметы, с которыми сравниваются фитонимы, очень разнообразны. Они могут получить наименование в связи со сходством с животными, птицами, частями тела человека и животных и т.п. В процессе номинации растений участвуют также важнейшие их признаки и свойства: форма, цвет, вкус, величина, количество, время, вид, способ, запах, функции, качество и т.д.

Метод компонентного анализа позволил нам выявить и описать значения сложных единиц как упорядоченную совокупность отдельных семантических компонентов.

Компонентный состав сложений азербайджанского языка объединен и расклассифицирован нами как по препозитивным, так и постпозитивным компонентам.

Наибольшую по количеству группу в азербайджанском языке составляют фитонимы с постпозитивным компонентом *ot/otu/trava* и зоонимическими компонентами. Если первые отражают вид растений, то вторые – схожесть их с зоонимами, т. е. наблюдается фитохарактеристика.

Сложные слова азербайджанского языка в наименованиях растений отражают национальное видение, ощущение, восприятие окружающего мира, что позволяет человеку более ярко отметить в языке те признаки и свойства растений, которые являются существенными для него и находят своё отражение.

---

⁴ Виноградов В.В. Основные типы лексических значений слова. Избранные труды. Лексикология и лексикография. М., 1977, с.169

В русском языке сложные по образованию фитонимы, по сравнению с азербайджанским языком, имеются в минимальном количестве и разнообразны по своему компонентному составу, т.е. можно сказать, что в русском языке почти отсутствуют тождественные, одинаковые смысловые кусочки, элементы, поэтому трудно их сгруппировать: *перво – цвет, зимо – цвет, черно – быть, черно – корень, черно – пуск, чисто-тел, тысяче-голов, зверо-бой, мухо-мор, лавро-вишня, девя-сил, черто-полох, дерево-вей, личинко-цвет, куро-слеп* и т.д.; *мухо-ловка, черно-быльник, бело-копытник, тысячелистник, золото-тысячник, волче-ягодник, змее-головник, кровохлёбка, сыро-ежка* и т.д.

Контрастивное исследование фитонимического пространства позволило выявить разнообразие и многочисленность принципов номинации в азербайджанском языке. Каждый нацэтнос всегда использует различные мотивы при назывании одного и того же вида. Такое явление связано с богатством содержания обозначаемых реалий - видов флоры.

Четвертая подглава «*Способы образования производных единиц с фитонимическим значением*» I главы диссертации посвящена исследованию словообразовательных процессов фитонимической лексики. «Главной проблемой номинации является изучение средств и способов названия отдельных элементов действительности», – пишет В. Матезиус⁵.

Сопоставительный анализ структурных и словообразовательных особенностей фитонимов и отфитонимических производных единиц русского и азербайджанского языков позволил установить:

1. В русском языке общий объем фитонимических единиц составляет около 1630 единиц, а в азербайджанском языке 1720, т.е. в исследуемых языках анализу подвергали почти одинаковое количество фитонимов.

Для русского языка характерно огромное количество производных фитонимов (1100), тогда как в азербайджанском языке их почти в 3 раза меньше.

Русские суффиксальные фитонимические образования после производных единиц составляют большинство. Соотношение рус-

---

⁵ Матезиус В. О системном грамматическом анализе. Пражский лингвистический кружок. М., 1967, с. 228

ских суффиксальных фитонимических единиц по сравнению с азербайджанскими образованиями таково: 355/40, т.е. русских суффиксальных единиц в 9 раз больше, чем в азербайджанском языке.

В русском языке наблюдаются приставочно-суффиксальные образования, тогда как в азербайджанском языке этот способ не имеет места.

В азербайджанском языке фитонимы в основном имеют сложную структуру. Фитонимов со сложной структурой в азербайджанском языке почти в 21 раз больше, чем в русском (1250/60).

2. Несмотря на то, что ЛСГ фитонимов распределены на основе общих семантических признаков, присущих каждой группе, в структурном плане они разнородны: фитонимы русского языка в основном простые, а азербайджанского – простые и сложные.

3. В обоих исследуемых языках наличествуют латинские наименования растений: *saksaul* – *саксаул*; *bambuk* – *бамбук*; *evkalipt* – *эвкалипт*; *evkotmiya* – *эвкоммия*; *qvayula* – *гваяюла*; *bakaut* – *бакаут*; *melissa* – *мелисса* и т. д.

4. Некоторые фитонимы отражают народное восприятие растительных реалий, например: *dəutətənə* – *нетроньмена*, *недопрога* – травянистое растение с очень чувствительными листьями; *küsdüm /mimoza* – *мимоза* – листья некоторых видов которого свертываются при прикосновении; *qinqilis, qladiolus* – *гладиолус*, *шпажник* – листья которого напоминает шпагу; *ağkirpik* – *ромашка* – лепестки схожие с ресницами и т. д.

5. При наименовании растений наблюдается использование нетождественных, разных номинаций одних и тех же растений, что связано с территорией прорастания, диалектом: *şotu, ispanaq* – *шпинат*; *çiğundur, pazı* – *бурак*, *свекла*, *кормовая свекла*; *bibər, istiot* – *перец*; *qabaq, kudu, borani, balqabaq* – *тыква*; *qaysı, ərik* – *абрикос*; *qarğidalı, mais, təkə* – *кукуруза*; *xəççəgülü, novruzgülü, qarğülü* – *подснежник*; *xostək* – *чилга* и т. д.

6. В русском языке одним и тем же словом обозначаются дерево и плод, а в азербайджанском языке только в определенной ситуации возможно такое аналогичное совмещение, поэтому можно говорить о явлении полисемии в обоих языках.

7. Изучение словарного состава исследуемых языков указывает на то, что в материале исследования встречаются неодно-

значные лексемы, т.е. слова, наряду с фитонимическим значением, имеют и другие, омонимические значения:

а) в азербайджанском языке: *qaragilə* имеет четыре разных значения – черника, сорт винограда, черноокая, название народной песни; *sarıköynək* – сорт дыни и птица – иволга; *almalıq* – яблоник и лунка тазовой кости и т.д.; б) в русском языке: растение и птица – *воронец*, *кедровик*, *коноплянка*, *мандаринка*, *ореховка* и т.д.; *чесночица* – растение, ступка для толчения чеснока; а также одна из разновидностей лягушек; *репница* – растение и бабочка и т.д.

8. В русском языке имеются многочисленные фитонимы тюркского происхождения: *арбуз*, *алча*, *айва*, *бергамот*, *сумах*, *тархун*, *чинара*, *мушмула*, *чалтук*, *кунжут*, *шафран*, *фундук* и т.д.

9. Если общий объем отфитонимических производных образований в русском языке составляет около 1080 единиц, то в азербайджанском языке 660 производных, т.е. на 370 единиц меньше, чем в русском языке, что позволяет констатировать недостаточное отражение фитонимов в азербайджанских словарях.

10. В качестве исходного слова в азербайджанском и русском языках выступали фитонимы, относящиеся только к одной части речи - имени существительному. Все производные единицы азербайджанского и русского языков распределяются между следующими частями речи: существительным, прилагательным, глаголом.

11. Для 1080 производных слов русского языка характерны следующие способы словообразования: суффиксация – 935 суффиксальных единиц, сложение – 130 сложных слов; приставочно-суффиксальных образований – 15; для 660 производных слов азербайджанского языка: 500 сложных слов; 160 суффиксальных единиц; для 935 суффиксальных единиц русского языка характерна следующая частеречная принадлежность: 500 суффиксальных прилагательных; 420 суффиксальных существительных; 15 суффиксальных глаголов; тогда как для 160 суффиксальных единиц азербайджанского языка характерна следующая частеречная принадлежность: 85 существительных, 65 прилагательных, 10 глаголов.

12. Суффиксальным способом в русском языке образуется почти в 6 раз больше производных единиц, чем в азербайджанском (935/160). Таким образом, для русского языка характерным способом словообразования являются суффиксальные производные единицы. При суффиксальном способе словообразования русского и

азербайджанского языков наблюдаются суффиксальные имена прилагательные (500/65) и существительные (420/85).

13. 500 сложных единиц азербайджанского и 130 русского языка имеют следующую частеречную принадлежность: существительные (440/80), прилагательные (60/50). Процесс универбализации один из продуктивных способов в азербайджанском языке, позволяющий с разных сторон красочно описать растения.

Этот способ словообразования продуктивен также при образовании фитонимических единиц, которых почти в 4 раза больше, чем в русском.

14. Мотивационно-номинативные признаки фитонимических систем азербайджанского и русского языков не являются единообразными, т.к. каждая система имеет свои специфические характеристики.

Вторая глава «**Фразеологические единицы с фитонимическими компонентами в русском и азербайджанском языках**» посвящена исследованию ФЕ, которые связаны с миром природы. Ш. Балли писал, что “человек всегда стремится одухотворить всё, что его окружает. Он не может представить себе, что природа мертва и бездушна. Человек постоянно приписывает всем предметам внешнего мира черты и стремления, свойственные его личности”⁶. Данная глава состоит из 3 подглав.

В первой подглаве «*Анализ фразеологических единиц с фитонимическими компонентами*» второй главы диссертации исследуется ФЕ с фитонимическими компонентами. Символизации и фразеологизации в языке культуры каждого народа подвергаются определенные растения:

а) с компонентом *дерево*: *bir ağacdan bel də olur, kürək də - из одного дерева икона и лопата; из одного дерева икона и лопата, да не оба святы; ağacları görüb meşəni görməmək; ağacı buraxıb budaqdan uarişmaq - за деревьями леса не видеть/ не видать/ за деревьями не видеть/ не видать леса; ağac öz kökü üstə bitər - без корней и полынь не растёт; tək ağacdan bağ olmaz - одно дерево - не темный лес; когда падает дерево, находится много дровосеков - uxiılan ağaca balta çalan çox olar; черви гложут дерево изнутри - ağacı qurd içindən yeuyər* и т.д.

---

⁶ Балли Ш. Французская стилистика. М.: Изд-во иностр. л-ры, 1961, с. 221.

В азербайджанском и русском языках наряду с эквивалентными фразеологизмами имеются и безэквивалентные. Приведём некоторые из них: *səhər toyuqlar ağacdan töküləndə; ağacda yatmaq; sən görən ağacların çoxusu odunluğa kəsilib; ağaca dönmək; qədir ağacı ətmək; древо жизни; растекаться мыслью по древу; древа познания добра и зла; клонить дерево не по себе; с дерева сняли* и т.д.

Лексема *дерево* является обобщающим фитонимическим словом, поэтому имеются ФЕ с разными видами деревьев: *маслиничная ветвь; терновый венец; еловым одеяльцем укрыться; дубовый по самые гланды; дубовая роца; хоть осиновым колом в ушах ковыряй; лавровое дерево – dəfnə əklili; одеть лавровый венок – dəfnə çələngi; eşşəkdən adam olmaz, palıddan badam – из хама не выкроишь пана; uovşan olub arxanda dovşan yatınca, palıd ol, kölgəndə sürü uatsın* и т.д.

Поскольку *дерево* *дереву* *рознь*, то в мире растений плодовые деревья занимают особое место.

б) с компонентами-фитонимами *плодовых деревьев*: *здоровое яблоко не падает с ветки – saf armud sapdan düşməz; яблочко от яблони недалеко падает – alma öz ağacından uzağa düşməz; almanı say uе, armudu soy, uе; armud biş, ağzıma düş; не разгрызешь ореха, так не съешь и ядра* и т. п.;

в) с компонентами-фитонимами *бобовых и огородных культурных растений*: *гороху объесться; горохом рассыпаться; на бобах провестить; гороховое пальто; попробовать тыквенной каши; он на пяти овинах рожь молотит – bir torba dəni var, beş dəyirmanı üyütməyə gedir; любовь не картошка; на спине не репу сеять с горошину – noxid boyda; başında turp ətmək qoltuğuna qarğız vermək; qoy soğan ueyib içi göynəsin, yanıb tökülsün - пусть ест лук, чтобы душа горела; не в капусте подобран /найден; istiot vurmaq; belə qazanına belə də çığındır olar* и т.п.;

г) с компонентами *злаковых культур*: *arpa buğda doğmaq – рожать то мальчика, то девочку; buğda olmayan yerdə darını gözə tərər – съешь ржаного, коли нет никакого; не хвали кашу, коли просо не посеяно/ хвали пшеницу в стогу/ хвали деньги в мошне, а пшеницу в квашине – buğdat var demə – anbara tökməyincə; at qatçı gücü ilə yeriməz/arabanı at aparmaz, arpa aparar – не кони везут, а овёс* и т. п.;

д) с компонентами *ягод*: *bağa bax üzüm olsun, ueməyə üzün olsun – хорош садовник – крупен крыжовник; класть/положить малину в*

рукавицу ағ айрани итә төкәрләр, қара қишмиşi cibә; любишь смородину - любви и оскомину и т.п.;

е) с компонентами *трав:* *ayağı дәуән yerdә yeddi il ot bitmәz – где ногой ступит – трава не растет; qamış bizim yerdә bitir, zurnanı özgәlәр çalır – камыш растет у нас, а на свирели играют другие; davalı yerdә ot bitmәz; biz gәldik gәlin görmәyә, gәlin getdi tәrә dәrtәyә; xeyir-dua ilә yarpız ye, xeyir-duasız buğda çörәyi yetә и т.п.;*

ё) с компонентами *цветов:* *çiçәk çiçәyi çağırır – как рай земной, усыпано цветами; bir çiçәklә/güllә yaz olmaz – одна роза/ласточка не делает весны; gül vaxtı /çağı - нора роз; güldән ағır söz еşitmәmişәт; маком сидеть и т.п.;*

ж) с компонентом *грибов:* *грибы растут в деревне, а их и в городе знают; ешь пирог с грибами, а/да язык держи за зубами; göbәlәk kimi yerdән çıxmaq; göbәlәk göbәlәkdir – гриб есть гриб и т.д.;*

з) с компонентами, обозначающими растения в совокупности, а также их части: *hәр meyvә öz vaxtında yetişәр – всякому овощу свое время; дерево познается по его плодам – ағас meyvәsi ilә tanınar; красно дерево листвою – ағасı yarpaqları bәzәр; ағас olan yerdә будақ стар – лес рубят щепки летят; әнсир уағрағи – листок инжира и т. п.;*

Вторая подглава «Межъязыковые фразеологические эквиваленты» второй главы диссертации посвящена выявлению фразеологических эквивалентов и аналогов русского и азербайджанского языков.

В результате анализа выяснилось, что по семантике и составу компонентов ФЕ делятся на: а) имеющие / неимеющие эквивалентов в исследуемых языках. Сходство ФЕ фитонимической тематики свидетельствует об определенной общности ассоциативно-образного мышления носителей исследуемых языков.

Фитонимическая фразеологическая картина мира является частью целостной картины мира – особой формы выражения мировосприятия и миропонимания народа, представляют собой определенную часть фразеологических систем русского и азербайджанского языков и дают ценную национально-культурную информацию и обладают различной экспрессивной окраской, приобретая дополнительный смысл под влиянием контекста. К примеру, *навшее дерево рубят на дрова – quru ағасı odunluğa kәsәrlәр; не жди плодов от сухого дерева - quru ағасın meyvәsi olmaz; не трясси палкой, не зли собаку – пә ағасı tovla, пә дә it hürsün; курочка по зернышку клюет да*

сыта бывает - kət-kət ye, həmişə ye; яблочко от яблони недалеко падает - budaqdan qoran alma ağacın dibinə düşər; муж молоту пшеницу, а жена пеки паленицы/хлеб - kişi fəhlədir, arvad bəpna; снег - одеяло для пшеницы: чем толще, тем ей лучше спится - qar yerin yorğanidir.

Географическое расположение каждого нацэтноса и этническое своеобразие семантического содержания фитонимов в составе русских и азербайджанских идиом проявляется в несовпадении их встречаемости в исследуемых языках, так как каждый язык отражает определённый способ восприятия и концептуализации мира.

Третья подглава «*Растительные метафоры и устойчивые сравнительные обороты*» второй главы диссертации посвящена изучению метафорических явлений.

Восприятие человеком действительности связано со стремлением его посредством языка дать оценку предметов и явлений объективного мира. Метафора и сравнения наблюдаются во всех языках. И на основе их переносного значения создаются фитосемантические конструкции сравнительного и метафорического характера: *как свинья под дубом; щёлкать как орехи; как тополь; свежий как огурчик; palçıq saqız kimi yarışib; как цветок расцвести – gül/çiçək kimi açılmaq; как осинового листа дрожать – yağraq kimi əsmək; как грибы расти – göbələk kimi çıxmaq; как щепка - çör kimi* и т.д.

На основе анализа ФЕ обоих языков можно констатировать, что следующие фитонимы, использующиеся в русской фразеологии, не встречаются в азербайджанской: *береза, сосна, липа, ель, осина, верба, ананасы, банан, хрен, лавр, капуста, огурец, картошка, морковь, клюква, смородина, малина, крыжовник, бобы, чечевица, быльё, ковыль, крапива, мох, белена, табак, одуванчик, лопух, перекати-поле, бодяга, иван-чай, мак, шишка* и т.д.; фитонимы, использующиеся в азербайджанской фразеологии, не встречаются в русской фразеологии: *söyüd, səndəl, nar, ərik, xurta, alça, iydə, şaftalı, şatama, yemiş, çiğundur, xına, qanqal, yovşan, zəfəran, yonca, yarpız, qaragilə* и т.д.

В заключении подводятся итоги исследования, делаются основные выводы и обобщения, вытекающие из содержания научного исследования, а также анализ фитонимического пространства позволил понять, что взаимодействие человека и природы представляет собой неразрывное целое.

Таким образом, функциональные характеристики фитонимов, контексты их употреблений свидетельствуют о том, что указанные наименования являются важными языковыми элементами построения картины мира, отражающим духовный мир людей, наполненный эмоциями, оценками, спецификой взаимоотношений в обществе и т.д.

В результате такого подхода была получена возможность последовательно сопоставить факты русского языка с фактами азербайджанского языка на предмет установления типологической общности этих языков.

Основные положения диссертации нашли отражение в следующих публикациях:

1. Мифы, легенды, фразеологизмы о красном, золотом яблоке // Ученые записки (Серия: язык и литература), БСУ, 2015, № 2, с. 97-101.

2. Словообразовательные типы фитонимических единиц в азербайджанском языке // *Dil və ədəbiyyat. Bakı: BDU*, 2016, № 2, с. 148-150.

3. Фразеологические единицы в русском и азербайджанском языках с растительным компонентом // *Актуальные проблемы изучения гуманитарных наук. Баку: Мутарджим*, 2016, № 2, с. 131-134.

4. Семантическая классификация фитонимов в азербайджанском и русском языках // *Вестник Воронежского государственного университета. Серия: Лингвистика и межкультурная коммуникация. Воронеж*, 2017, № 1, с. 126-129.

5. Фитонимические образы в русской культуре / Международная научно-практическая конференция «Проблема изучения и преподавания русского языка и литературы в Азербайджане»: опыт, практика и перспективы разработки и создания новых учебных компонентов для школ и вузов (19-20 мая 2017 г.), Баку: БСУ, 2017, с.169-170.

6. Сложные фитонимы с компонентом *от/трава* // *Elmi xəbərlər. Gəncə: GDU*, 2018, № 1, с. 69-74.

7. Компонент *дерево* в лексико-фразеологической семантике русского и азербайджанского языков // *Filologiya məsələləri. Bakı: Elm və təhsil*, 2018, № 1, с.113-121.

8. Растительные метафоры и устойчивые сравнительные обороты // *Актуальные изучения проблем гуманитарных наук. Баку: Мутарджим*, 2018, №1, с. 59-61.

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ

BAKİ SLAVYAN UNİVERSİTETİ

Əlyazması hüququnda

AİDA ƏLƏVƏZ qızı QƏDİMOVA

**AZƏRBAYCAN VƏ RUS DİLLƏRİNDƏ
FİTONİMLƏRİN TƏDQIQI
(SÖZ YARADICILIĞI VƏ FRAZEOLoji VAHİDLƏR ƏSASINDA)**

5714.01 – Müqayisəli-tarixi və müqayisəli-tipoloji dilçilik

**filologiya üzrə fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi
almaq üçün təqdim olunmuş dissertasiyanın**

A V T O R E F E R A T I

BAKİ – 2018

Dissertasiya Bakı Slavyan Universitetinin Ümumi dilçilik kafedrasında yerinə yetirilmişdir.

Elmi rəhbər: filologiya üzrə elmlər doktoru, professor
Elmira Seyid Məmməd qızı Məmmədova

Rəsmi opponətlər: filologiya üzrə elmlər doktoru, professor
Fidan Afad qızı Qurbanova

filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
Cavanşir Xankişi oğlu Muradov

Aparıcı təşkilat: **AMEA-nın Nəsimi adına Dilçilik İnstitutunun
Nəzəri Dilçilik və Tətbiqi Dilçilik şöbələri**

Müdafiə “___” _____ 20__-ci il saat ____-da Bakı Slavyan Universiteti nəzdində filologiya üzrə elmlər doktoru və filologiya üzrə fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi almaq üçün təqdim olunan dissertasiyaların müdafiəsini keçirən D.02.071 Dissertasiya Şurasının iclasında keçiriləcəkdir.

Ünvan: Az 1014, Bakı şəh., S.Rüstəm küç., 33.

Dissertasiya ilə Bakı Slavyan Universitetinin kitabxanasında tanış olmaq olar.

Avtoreferat “___” _____ 20__-ci il tarixində göndərilmişdir.

**D.02.071 Dissertasiya Şurasının
elmi katibi**

**filologiya üzrə elmlər doktoru,
professor N.Ş.Məmmədov**

İŞİN ÜMUMİ XARAKTERİSTİKASI

“Antropologiya insanın davranışı, onun ictimai-mədəni əlaqələr sisteminə daxil olunması ilə bağlı normalar, qadağalar, tabuların formalaşdırılması, mədəniyyətin cinsi dimorfizmə təsiri, sevgini mədəni fenomen kimi, mifologiyanı mədəni hadisə kimi və digər problemləri araşdıran insan və onun mədəniyyəti haqqında ilk elmlərdən biridir. O, XIX əsrdə ingilisdilli ölkələrdə yaranmış və bir neçə istiqamətə malik olmuşdur. Onlardan ən maraqlısı isə apardığımız problem çərçivəsində koqnitiv antropologiya hesab edilə bilər”¹.

Antroposentrizm dil ilə fərdi insan və etnosun mentallığı arasındakı əlaqəni əks etdirir, individuum və etnosun dildə necə əks olunduğunu göstərir. Dil fenomenlərinin mədəni və milli xüsusiyyətlərinin müəyyənləşdirilməsi daha çox maraq doğurur, bu isə dilin mədəniyyət modeli kimi anlayışına əsaslanan yeni lingvistik nəzəriyyələrin yaranmasına kömək edir. Y.N.Karaulov öz işində yazır: “Dilin hüdudundan kənara çıxmadan, onun yaradıcısına, daşıyıcısına, istifadəçisinə - insana, müəyyən bir dil şəxsiyyətinə müraciət etmədən, dili öz-özlüyündə dərk etmək olmaz”².

Bitki adlarını bildirən leksemlər flora dünyasının dərk etmə və mənimsəmə prosesini əks etdirir. Fitonimik məkanın təsviri və tədqiqatı K. Linney, O. de Kandol, A. Fe və digər tədqiqatçıların simasında geniş bir ənənəyə malikdir.

Fitonimlər dil fenomeni kimi həmişə tədqiqatçıların diqqət mərkəzində olmuşdur. Son zamanlarda onlar bir sıra dilçilər üçün tədqiqat predmetinə çevrilmişdir. Azərbaycan, Rusiya və digər xarici alimlərin çoxsaylı əsərləri fitonimyanın müxtəlif aspektlərini öyrənməyə həsr olunmuşdur və tədqiqat işinin əhatə dairəsi fitonimik leksikaya aid bütün əsərləri nəzərdən keçirməyə imkan vermədiyi üçün, istiqamət onların yalnız bir hissəsinə yönəldilmişdir.

Fitonimiyada türk dillərində bitki adlarının müqayisəli öyrənilməsinə həsr olunmuş elmi istiqamət mövcuddur.

Türkoloqlar fitonimləri onların morfoloji quruluşu, ümumtürk və türklərarası fitonimlərin yaradılması, türk fitonimiyasının, türkdilli bitki adlarının tarixi, söz yaradıcılığının quruluşu, türk fitonimiyasının genetik

---

¹ Маслова В. А. Лингвокультурология: Учеб. пособие для студ. высш. уч. заведений. М.: Академия, 2001, с.13.

² Караулов Ю.Н.Русский язык и языковая личность. М.: Наука, 1987, с. 7.

təbəqələrinin müəyyənləşdirilməsi, bir dildən digərinə keçmiş alınma fitonimlər, semantika, dilin yenidən təşkil edilməsi və s. baxımdan tədqiq edirlər.

Məsələn, Y.V.Normanskayanın “Bitki aləmi. Ağaclar və kollar. Nəbatət leksikasında alınmış məlumata əsasən türklərin ilk vətəninin coğrafi lokalizasiyası” adlı işi çox maraqlıdır, çünki o, tək-cə bitki dünyasına, ağaclara, kollara deyil, həm də nəbatət leksikasında alınmış məlumata əsasən türklərin ilk vətəninin coğrafi lokalizasiyasını əks etdirir.

K.M.Musayevin “Türk dillərinin leksikasının müqayisəli şəkildə işıqlandırılması” əsəri türk dillərinin tarixinin öyrənilməsinə, o cümlədən bitkilərin türk adlarının və onların hissələrinə həsr olunmuşdur.

Azərbaycan dilində bitki adları tarixi və tipoloji təhlil əsasında E.S.Quliyevin “Azərbaycan dilində fitonimlər” fəlsəfə doktoru dissertasiyasında nəzərdən keçirilmişdir. Adı çəkilən tədqiqat əsərində nəbatət (floristik) leksika türk, monqol və bəzi fin-uqor dillərindəki məlumatlarla müqayisəli olunur. D.B.Mirzəxanovanın “Azərbaycan dilinin fitonimik leksikası başqa türk dilləri ilə müqayisədə” mövzusunda dissertasiyası da müqayisəli planda yazılmışdır.

XX əsrin ikinci yarısında rus, ingilis, fransız, alman, adıgey və slavyan dillərinin fitonimikasına dair tipoloji tədqiqatlara xüsusi maraq göstərilir.

Bitki örtüyünün nəzəri məsələləri və lüğətlərin işlənilib hazırlanması problemləri ilə E.K.Alyoşin, Y.A.Dyaçenko, T.V.Konovalova, N.V.Podolskaya, T.V.Tsoy, L.M.Qranovskaya və başqa tədqiqatçılar məşğul olmuşdurlar.

Məsələn, internetdə elektron formada mövcud olan N.A.Sivakovanın lüğətində çoxdilli lüğətlərin qurulması prinsiplərinin ətraflı təsviri ilə ingilis və rus dillərinin fitonimik leksikasının leksikoqrafik təhlili aparılır.

“Bitkilərin dörd dilli etimoloji lüğəti” xüsusi maraq kəsb edir. Belə ki, burada orijinal latın fitonimlərinə uyğun rus, ingilis və fransız dillərinin ekvivalentləri qısa etimologiya ilə verilir.

Yuxarıda göstərilən istiqamətlərlə yanaşı, dilşünaslar fitonimiya sahəsində söz yaradıcılığı, frazeologiya, etimologiya problemləri ilə məşğul olurlar.

Fitonimik leksikanın öyrənilməsində çoxsaylı istiqamətlərə baxmayaraq, fitonimik məkanın öyrənilməsi ilə bağlı bir çox problemlər, məsələn, müxtəlif dillərdə botanika terminologiya sistemində terminlərin mənasının həcminə dair məsələlər hələ də mübahisəli olaraq qalır.

Aktiv istifadə nəticəsində *fitonim* termini linqvistikada geniş mənada bütün bitkilərin terminoloji adları kimi qəbul edilir və bir çox dilçi tərəfindən istifadə olunur.

Dilçilikdə bu terminlə yanaşı, *floronim* termini və *fitoterm*in anlayışı, eləcə də bitki hissələrinin adları – *botanikosemizm*, *fitosomatizmlər* geniş yayılmışdır.

Biz əsas termin olaraq *fitonim* terminini seçməyi məqsəduyğun hesab edirik və onu geniş mənada nəzərdən keçiririk. Bu terminə ağac, kol, ot, göbələk, yosun, dənli bitkilər, tərəvəz, meyvə və giləmeyvə, dekorativ bağ, sənaye bitkilərinin adları və onların cins, növ, çeşidlərini aid edirik.

Tədqiqatın aktuallığı rus və Azərbaycan dillərindəki fitonimik leksikanın düzəltmə sözlərin struktur münasibətləri və əlaqələrinin öyrənilməsinin, həmçinin dünyanın dil mənzərəsində bitki konseptinin araşdırılmasının vacibliyi ilə müəyyən edilir.

Hər bir dil ayrı-ayrı leksik-semantik qruplardan (LSQ) ibarətdir: animalistik, zoonimik, somatik, fitonimik, rənglər, məişət əşyaları, saylar və s.

“İnsana – dil yaradıcısına müraciət” fitonimik leksikanı öyrənmədən və dərk etmədən məhsuldar ola bilməz. Belə ki, məsələn, Azərbaycanda keçirilən Bakı 2015 – Avropa Oyunlarının simvollarından biri nardır. Azərbaycanda hər il meyvələrə, güllərə həsr olunmuş bayramlar və festivallar keçirilir. Məsələn, Göyçayda “Nar bayramı” festivalı, Qubada “Alma bayramı”, Bakıda “Gül bayramı”, Lənkəranda sitrus bitkiləri və çəltik festivalı.

Ayların qədim slavyan adları bitkilərlə bağlı olmuşdur, onlardan bəzilərini diqqətə çatdırırıq: mart – березозол; aprel – цветень, березозол, дубень; may – травень, желтопушник; iyun – липень; iyul – липец və s.

Rus elində alma və digər bağ və bostan meyvələrinin yetişdiyi zaman Alma bayramı (*Яблочный спас* və ya *Преображение*) keçirilirdi. Preobrajeniyə günündə kəndlilər kilsəyə təqdis üçün alma, noxud, kartof, xiyar, şalğam və s. gətirirdilər. Rusiyanın Suzdal şəhərində Xiyar bayramını qeyd edirlər.

“İnsanlar təkcə yeyib-içmir, onların xoş və xoş olmayan günləri, bayramları, yasları, mərasim və ayinləri ilə bağlı olan mənəvi həyatları olur. Bütün bunları bitki aləminə mənsub olan realiyalarsız təsəvvür etmək çətindir. Məsələn: Azərbaycan xalqının əziz bayramlarından olan Novruz bayramının sabit atributlarından biri səməni ilə bağlıdır. Səməni

cüçərdilmiş buğdadan hazırlanıb, özünün yaşıl (göy) rəngi ilə yeni həyat, yaz rəmzi kimi qiymətləndirilir”.³

Rus və Azərbaycan dillərində fitonimik leksika semantik, struktur-derivasiya, frazeoloji aspektlərdə, dünyanın dil mənşəsinin məhsulu kimi kognitiv aspektdə indiyədək xüsusi olaraq tədqiqat mövzusu olmayıb.

Tədqiqatın aktuallığı mövzunun obyekt və predmetinin seçilməsini təyin etmişdir.

Tədqiqatın obyekti flora adları – fitonimlər və rus və Azərbaycan dillərində fəaliyyət göstərən fitonimik vahidlərdir.

Tədqiqatın predmetinə fitonimik leksika vahidlərinin semantik, struktur-derivasiya (motivasiya-nominal) xüsusiyyətləri, müqayisəli aspektdə botanika komponentli (fitonim) frazeoloji vahidlərin semantikasi təşkil edir.

Tədqiqatın məqsədi rus və Azərbaycan dillərində fitonimlərin tam sinxron-müqayisəli tədqiqidir.

Bu məqsədin gerçəkləşdirilməsi üçün aşağıdakı **vəzifələrin** həyata keçirilməsi nəzərdə tutulur:

- fitonimik sistemdə terminlərin mənalılarının həcmi müəyyən-ləşdirmək;
- rus və Azərbaycan dillərində fitonimlərin siyahısını göstərmək;
- Azərbaycan və rus dillərində fitonimlərin leksik-semantik qrup-larını təyin etmək;
- fitonimik vahidlərin semantik xüsusiyyətlərini nominativ, struktur, motivasiya, metaforik və frazeoloji aspektlər baxımından təhlil etmək;
- rus və Azərbaycan dillərində fitonimlərin struktur-sözdüzəldici təhlilini aparmaq;
- söz yaradıcılığının əsas qaydalarını nəzərdən keçirmək və təsvir etmək;
- fitonim komponentli frazeoloji vahidləri müəyyən-ləşdirmək;
- fitonim komponentli frazeoloji vahidlərin (FV) semantik alt qrup-larının xüsusiyyətlərini təyin etmək;
- dillərarası frazeoloji uyğunluqların növlərini göstərmək; milli-mədəni xüsusiyyətlərə malik frazeoloji vahidlərin tərkibini müəyyən-ləşdirmək;

---

³ Məlikova Ş.Ə. Tərkibində bitki adları olan frazeoloji birləşmələr: ingilis və Azərbaycan dillərinin materialları əsasında: filologiya üzrə fəlsəfə dok. ... dis. avtoferatı. Bakı: AMEA Nəsimi adına Dilçilik İnstitutu, 2012, c.3.

- tədqiq olunan dillərdə frazeoloji vahidlərin oxşar və fərqli cəhətlərini aşkara çıxarmaq;

- tədqiqatın nəticələrini ümumiləşdirmək və qısa xülasələr şəklində təqdim etmək.

Tədqiqatın elmi yeniliyi onunla izah olunur ki, bu tədqiqat fitonimlərin struktur-semantik, derivasiya və motivasiya-nominativ xüsusiyyətlərini, həmçinin fitonim komponentli frazeoloji vahidləri nəzərə alaraq, Azərbaycan və rus dillərində botanika terminologiyasının müqayisəli təsvirinin ilk təcrübəsidir və bu vahidlərin milli-mədəni xüsusiyyətlərini təyin edir.

Azərbaycan və rus dillərində fitonim komponentli frazeoloji vahidlərdə istifadə olunan müxtəlif biomorfizmlərin işlənmə xüsusiyyətləri müəyyən edilir.

Tədqiqatın nəzəri əhəmiyyəti ondan ibarətdir ki, dissertasiyanın nəticələri semantik, struktur-derivasiya və frazeoloji aspektlərdə fitonimlər və fitonimlərdən düzələn vahidlərin tədqiqi üçün müəyyən maraq doğurur.

Tədqiqatın praktiki əhəmiyyəti ondan ibarətdir ki, bu tədqiqatın nəticələri leksikologiya, söz yaradıcılığı, frazeologiya, koqnitiv dilçilik, tərcümə nəzəriyyəsi, eləcə də bu fənlər üzrə nəzəri və xüsusi kurslarda, Azərbaycan və rus dillərinin tədrisində tətbiq oluna bilər.

Tədqiqatın metodları. İşdə linqvistik müşahidə metodu, semantik-nominativ, komponent, kəmiyyət, müqayisə olunan dillərdə fitonimik vahidlərin universal və spesifik xüsusiyyətlərinin müəyyən edilməsi üçün koqnitiv və müqayisəli-tipoloji metodlardan istifadə olunmuşdur.

Müdafiyyə aşağıdakı əsas müddəalar çıxarılır:

1. Fitonimik leksika dünyanın bütün dillərində sözlərin köhnə universal terminoloji birləşmələrindən biridir və müxtəlif dillərdə müqayisəli təhlili tələb edən fitonimik məkanın müəyyən sistemində daxildir.

2. Fitonimik leksika hər bir dildə orijinal fitonimlərin onun bütün düzəltmə sözlərində fəaliyyət göstərməsi nəticəsində fitonimik məkan təşkil edir, semantik-sözdüzəldici sistem və sabit ifadələr sistemi yaradır.

3. Sözdüzəldici sistem hər bir ayrı-ayrı dildə söz yaradıcılığının növlərinin formalaşması və təsvirini, formalaşdırma metodlarının məhsuldarlığını müəyyənləşməsinə tələb edən öz qanunlarına malikdir.

4. Azərbaycan və rus dillərində fitonimlərdən yaranan törəmələrin sözdüzəldici növləri onların formal-semantik təşkilatının prinsiplərinin əks etdirilməsidir.

5. Biomorfizmlər frazeoloji vahidlərin (FV) və sabit müqayisəli ifadələrin (SMİ) tərkib hissəsi kimi bədiiliyin yaranmasına kömək edir. Tərkibində fitoleksəm olan FV və SMİ fitonimlərin metaforik dərk edilməsi ilə xarakterizə olunan qiymətləndirmə semantikasına malik vahidlərdir.

6. Qiymətləndirilmə əhəmiyyəti sabit müqayisəli ifadələrin və frazeoloji vahidlərin semantik bütövlüyü, sabitliyi və təkrarlanmasının göstəricilərindən biridir.

7. Komponent-fitonim frazeoloji vahidlərin semantik strukturunda çox mühüm, həlledici rol oynayır, onların antropomorfizmi və milli xüsusiyyətlərini əhatə edən frazeoloji vahidlərin semantik özünəməxsusluğunu müəyyənləşdirir.

Tədqiqatın materiallarını sözdüzəldici, izahlı, frazeoloji, birdilli və ikidilli kimi müxtəlif növ lüğətlər, elektron mənbələri təşkil etmişdir; onlardan fitonimik, fitonimlərdən yaranan törəmələr, fitonimik komponentli frazeoloji vahidlər nümunə kimi seçilmişdir (lüğətlərin siyahısı üçün bibliografiyaya bax).

Dissertasiyanın aprobasiyası. Dissertasiya Bakı Slavyan Universitetinin Ümumi dilçilik kafedrasında yerinə yetirilmişdir. Tədqiqatın əsas müddəaları respublika və beynəlxalq elmi-praktik konfranslarında, Bakı Slavyan Universitetində təşkil olunan nəzəri seminarlarda məruzə edilmişdir. Tədqiqatın əsas nəticələri müxtəlif məcmuələrdə Azərbaycanda və xaricdə məqalələr şəklində çap olunmuşdur.

Dissertasiyanın quruluşu. Dissertasiyaya giriş, iki fəsil, nəticə, ədəbiyyat siyahısı və şərti ixtisarlardan ibarətdir. Hər fəslin sonunda xülasə verilir. Dissertasiyanın ümumi həcmi kompüter qrafikasında 148 səhifədən ibarətdir.

İŞİN ƏSAS MƏZMUNU

Girişdə dissertasiyanın aktuallığı əsaslandırılır, tədqiqatın obyektı, predmeti, məqsədi, vəzifələri, metodları müəyyən edilir, elmi yeniliyi, nəzəri və praktiki əhəmiyyəti şərh edilir, müdafiəyə çıxarılan müddəalar təqdim olunur.

Birinci fəsil **“Fitonimlərin semantik-struktur, sözdüzəldici xüsusiyyətləri”** dörd yarım-fəsildən ibarətdir və fitonimlərin semantik, struktur və sözdüzəldici üsullarının kompleks təhlilinə həsr olunmuşdur.

Birinci fəslin “*Rus və Azərbaycan dillərində fitonimlərin leksik-semantik qrupları və alt qrupları*” adlanan birinci yarımfəslində fitonimik leksikanın leksik-tematik təsviri verilmişdir.

Lüğət materialının təhlili və fitonimik məkanda fəaliyyət göstərən fitonimlərin semantik xüsusiyyətlərinin araşdırılması bizə hər hansı bir ümumi qrup əlamətləri ilə birləşən leksik-semantik qrupları və alt-qruplarını müəyyən etməyə imkan vermişdir: a) ağac bildirən fitonimlər: *zeytun* – *олива, маслина*; *dəfnə* – *лавр*; *küknar* – *ель*; *ardıc*, *ər-ər* – *можжевельник* və s.; b) kol bildirən fitonimlər: *bağambur* – *омела*; *güyətə* – *обвойник*; *başınağacı*, *yemişan* – *боярышник* və s.; c) meyvə ağacları və onların meyvələrini bildirən fitonimlər: *incir/əncir* – *инжир*, *fiğa*, *смоковница*, *смоква*, *винная ягода*; *alca* – *алыча*; *qoz/ceviz* – *грецкий орех*; *tut* – *шелковица*; *badam* – *миндаль*; *şabalıd* – *каштан*; *gilas* – *черешня* və s.; ç) giləmeyvə bildirən fitonimlər: *doqquzdon* – *жимолость*; *quşüzümü* – *клюква*; *şimalmoriği* – *костяника*; *qaragilə*, *tərsən* – *черника*; *meşə gilası* – *черёмуха*; *sırtərsin* – *голубика*; *tot-totu* – *крыжовник*; *hətərsin* – *шиповник*; *dadgül* – *калина* və s.; d) ot bildirən fitonimlər: *səfəri* – *петрушка*; *keşniş* – *кориандр*, *кинза*, *кишнец*; *şüyüd* – *укроп*; *şotı*, *ispanaq* – *шпинат*; *qulañçar* – *спаржа*; *reyhan* – *базилик*; *kərviz* – *сельдерей*; *çətənə* – *конопля*; *günəbaхан* – *подсолнук*; *tütin* – *табак*; *rambiq* – *хлопок* və s.; e) dənli, paxla, bostan və tərəvəz bitkiləri: *taxıl* – *пшеница*; *çumiza* – *чумиза*; *vələmir* – *овёс*; *çiyulaf* – *овсяница*; *darı* – *просо*; *çovdar* – *рожь*; *çəltik* – *чалтук* – *неочищенный рис*; *qarğıdalı*, *mais*, *təkə* – *кукуруза*; *rəğinc* – *полба*, *эммер*; *qarabaşaq* – *гречиха*; *zubrovka* – *зубровка* və s.; paxlalılar fəsiləsi: *lobya* – *фасоль*, *бобовый стручек*; ə) gül bildirən fitonimlər: *qınqılıc*, *qladiolus* – *гладиолус*, *шпажник*; *nılufər* – *кувшинка*, *водная лилия*; *sabahgülü* – *бархатцы*; *şehçiçəyi* – *росянка* və s.; j) göbələk bildirən fitonimlər: *ağ göbələk* – *груздь*; *lövhəlilər* – *пластинчатые грибы*; *dombalan/yerdombalanı* – *трюфель*; *quzigöbələyi* – *сморчок*; *şampinyon* – *шампиньон*; *zəhərli göbələk* – *мухомор*; *sinəqqaran* – *мухоловка*; *zəhərli göbələk* – *поганка* və s.; f) ümumi fitonimlər və onların hissələrini bildirən fitonimlər: *bitki* – *растение*, *meşə* – *лес*, *kol* – *куст*, *gim* – *колосняк*; *yarma* – *крупна* və s.; bitki hissələrini bildirən partitiv fitonimlər: *budaq* – *ветка*; *kök* – *корень*; *gövdə* – *ствол*, *стебель*; *erkəkçik* – *тычинка*; *eşələk* – *сердцевина фруктов* və s.

Rus və Azərbaycan dillərinin fitonimlərinin lüğət materiallarının təhlili bizə hər iki dildə ümumi semantik xüsusiyyətlər əsasında fitonim-

lərin qruplara eyni şəkildə bölünməsinə əşkara çıxarmağa imkan vermişdir, lakin bu qruplar tədqiq olunan dillərdə fitonimlərlə doldurulma ilə fərqlənir.

İkinci yarımfəsil “*Fitonimlərin struktur təhlili*” fitonimlərin quruluşunu öyrənməyə həsr edilmişdir.

Rus dilində sadə fitonimlər daha çox yayılmışdır, onlar təxminən 1100 ədəddir: *саксаул, клён, тополь, вяз, ильм, рябина, граб, корица, липа, ясень, вяз, бакаут, бук, самшит, тамарикс, ольха, крушина, береза, акация, сумах, кофе* və s.

Rus dilində fitonimlərin arasında suffiksəl törəmələr az deyil, onlar 355 vahid təşkil edir: a) *-ник* şəkilçisi ilə (110 ədəd): *шиповник, донник, дуришник, лишайник, ипажник, репейник, татарник, бровник, гребенник, окопник, песочник, канареечник, копеечник, козлятник, ласточник, пашенник, волчник, омежник* və s.; b) *-к(а)/-овк(а)/-ёвк(а)* şəkilçisi ilə (40 ədəd): *купавка, верблюдка, поганка, лисички, фиалка, пахучка, лапчатка, манжетка, пролеска, полевка, душиёвка, тимофеевка, смолёвка, зубровка, змеевка, кувшинка* və s.; c) *-ик/ -овик* şəkilçisi ilə (30 ədəd): *березовик, борщевик, боровик, трутовик, воловик, змеевик, голубика, лютик* və s.

Rus dilinin fitonimik adları arasında təxminən 30 prefiksəl-suffiksəl törəmələr təşkil edir: *подснежник, подорожник, подлесник, подосиновик, подберезовик, незабудка, подмаренник* və s.

Rus dilinin fitonimik vahidləri arasında 60 ədəd mürəkkəb və mürəkkəb suffiksəl törəmələr var: *первоцвет, чистотел, тысячеголов, чернобыль, звербой, мухомор, зимоцвет, лавровишня, девясил, чертополох, деревовой, личинкоцвет, чернокорень, курслеп* və s.; *мухоловка, чернобыльник, белокопытник, тысячелистник, золототысячник, волчягодник, змееголовник, кровохлёбка, сыроежка* və s.

Azərbaycan dilində 400 ədəd fitonim sadə, qeyri-törəmə isimdir: *zeytun, dəfnə, küknar, ardıc, lələk, saksaul, qovaq, üvəz, vələs, səndəl, darçın, cökə, vən, görüş, fıstıq, lavanda, söyüd, jəsmın, maqnoliya, portağal, qəhvə, fındıq, mürdəşər, zirinc, yemişan, innab, qoz/ceviz, incir/əncir, motmutu, moruq* və s.

Azərbaycan dili üçün mürəkkəb və mürəkkəb-suffiksəl sözlər xarakterikdir və onlar fitonim vahidlər arasında 1250 ədəd təşkil edir: *şaxtaotu, quzugöbələyi, quzugörən, şirpəncəsi, siçovulqulağı, qaraşam, qaraçöhrə, qaraağac, quşüzümü, qaragilə, dadgül, adaçayı, bağayarpağı, çobançiçəyi, qaraşam* və s.

Rus və Azərbaycan dillərinin fitonimik sahəsində analitik quruluşa malik bitki adları mövcuddur. Onlar sabit atributiv birləşmələrin xüsusiyyətlərini daşıyır. Bu fitonimik birləşmələrdə ilk komponent sifətdir. O, müəyyən olunan sözə nisbətən prepozisiyada dayanır: *железное дерево, пирамидальный тополь, черный тополь, драконовое дерево, дикая фиесташка* və s.

Rus botanik terminologiyasında leksem qeyri-cins deyil, növ anlayışını bildirirsə, sifət çox nadir hallarda postpozitiv mövqə tuta bilər: *timoфеевка луговая, паслен черный, редька полевая* və s.

Azərbaycan dilində mürəkkəb adlar komponentlərin tutduğu mövqeyini qəti surətdə müəyyən edir. Söz birləşməsində keyfiyyət bildirən sifət həlledici rol oynayırsa, onda o, həmişə prepozisiya mövqeyində dayanır: *alabəzək bənövşə, meşə gilası, qırmızı turp, ağ turp, acı göbələk, zəhərli göbələk, rütubət sevən göbələk, yağlı göbələk, qırmızıbaş göbələk, qara göbələk, sarı göbələk* və s.

Azərbaycan dilində olan fitonimlər üçün sözlərin şəkildən əmələ gəlməsi xarakterik deyil. Belə düzəltmə fitonimlər yalnız nadir hallarda müşahidə olunur: *zərifcə, tumurcuq, badamca (ağac), badamcan (cır ərik növü), bozalıq, bozaq, naringi, dərbəndi, turşəng* və s.

Rus və Azərbaycan dillərində fitonimlərin struktur xüsusiyyətlərinin müqayisəli təhlili fitonim adlarının onların strukturu ilə birbaşa əlaqəli olduğunu müəyyən etməyə imkan vermişdir. Tədqiq olunan dillərdə fitonimik törəmələr struktur baxımdan sadə, düzəltmə, mürəkkəb sözlər və söz birləşmələrinə bölünür.

Üçüncü yarımfişil “*Azərbaycan dilində mürəkkəb quruluşlu fitonimik vahidlərin komponent semantik təhlili və onların rus dilində ekvivalentləri*” mürəkkəb sözlərin komponentlərinin leksik mənasının təhlilinə həsr olunmuşdur.

Məlumdur ki, mürəkkəb sözlərin leksik mənası vahid şəkildə bir-birinə bağlı olan və ümumi bir leksik məna təşkil edən komponentlərinin strukturunun və semantikasının birliyini təşkil edir. V.Vinoqradov sözün leksik mənasını “hər hansı dilin qrammatikası qanunlarına əsasən formalaşmış və həmin dilin lüğətinin ümumi semantik sisteminin elementi olan konkret-maddi məzmun” kimi nəzərdən keçirir⁴.

---

⁴ Виноградов В.В. Основные типы лексических значений слова. Избранные труды. Лексикология и лексикография. М., 1977, с.169.

Rus dilində mürəkkəb sözlər az saydadır və tərkib hissələrinə görə müxtəlifdir, buna görə də onları qruplaşdırmaq çətindir. Bu səbəbdən semantik mənada daha çox maraq doğuran, komponent tərkibinə görə Azərbaycan dili ilə eyniyyət təşkil edən çoxsaylı mürəkkəb sözlər təhlil edilir.

Azərbaycan dilində mövcud olan mürəkkəb fitonimik törəmələr rus dilində olan ekvivalentləri ilə birlikdə onların komponentlərinin semantikasını əsasında qruplaşdırılmış və həmin sözlərin semantik dispozişiyası xüsusiyyətləri göstərilmişdir.

Fitonimlərlə müqayisə edilən əşyalar çox müxtəlifdir. Heyvanlar, quşlar, insan bədəninin və heyvanlarının hissələri və s. ilə oxşarlığı ilə əlaqədar onlar müxtəlif formada adlandırılı bilirlər. Bitki adlarının təyin edilməsi prosesində onların ən əhəmiyyətli xüsusiyyətləri və əlamətləri də iştirak edir: forma, rəng, dad, miqyas, miqdar, vaxt, görünüş, üsul, qoxu, funksiya, keyfiyyət və s.

Komponent təhlili üsulu mürəkkəb vahidlərin ayrı-ayrı semantik komponentlərin nizama salınmış cəmi kimi onların mənalərini müəyyən etməyə və təsvir etməyə imkan vermişdir.

Azərbaycan dilinin quruluşunun komponent tərkibi birləşdirilmiş və onların həm prepozitiv, həm də postpozitiv komponentlər üzrə təsnifatı verilmişdir.

Azərbaycan dilində ən böyük qrup *ot/otu/mprava* postpozitiv komponentli və zoonimik komponentli fitonimlərdən ibarətdir. Birincilər bitkilərin növünü, ikincilər isə onların zoonimlərlə olan oxşarlığını əks etdirir, yəni, fitoxarakteristika müşahidə edilir.

Bitki adları içərisində Azərbaycan dilindəki mürəkkəb sözlər milli baxışı, ətraf mühitin qavrayışını, duyğunu əks etdirir, bu isə hər bir insana ona vacib olan və öz əksini tapan bitkilərin xüsusiyyətlərini və əlamətlərini daha aydın şəkildə qeyd etməyə imkan verir

Rus dilində, quruluşca mürəkkəb olan fitonimlər Azərbaycan dilinə nisbətən çox azdır və komponent tərkibinə görə fərqlənir. Yəni, qeyd etmək olar ki, rus dilində eyni, oxşar məna hissəcikləri, elementləri demək olar yoxdur, ona görə də onları qruplaşdırmaq çətindir: *перво - цвет, зимо - цвет, черно - биль, черно - корень, черно - пуск, чисто-тел, тысяче-голов, зверо-бой, мухо-мор, лавро-вишня, девя-сил, черто-полох, дерево-вей, личинко-цвет, куро-слеп* və s.; *мухо-ловка, черно-быльник, бело-копытник, тысяче-листник, золото-тысячник, волче-ягодник, змее-головник, крово-хлёбка, сыро-ежка* və s.

Fitonimik məkanın kontrastiv tədqiqi Azərbaycan dilində nominasiya prinsiplərinin müxtəlifliyini və çoxsaylılığını aşkar etməyə imkan vermişdir. Hər bir milli etnos eyni növlərə ad verərkən həmişə fərqli motivlərdən istifadə edir. Bu fenomen müəyyən edilmiş realilərin – flora növlərinin zənginliyi ilə əlaqələndirilir.

Dissertasiyanın birinci fəslinin dördüncü yarım fəslə “*Fitonimik məna daşıyan törəmə vahidlərin yaranma üsulları*” adlanır və fitonimik leksikanın sözdüzəldici proseslərinin tədqiqinə həsr olunmuşdur. V. Matezius yazır: “Nominasiyanın əsas problemi reallığın ayrı-ayrı elementlərinin adlarının vasitələri və üsullarının öyrənilməsidir”⁵.

Rus və Azərbaycan dillərində fitonimlər və fitonimlərdən yaranan törəmə vahidlərin struktur və sözdüzəldici xüsusiyyətlərinin müqayisəli təhlili aşağıdakıları müəyyən etməyə imkan vermişdir:

1. Rus dilində fitonimik vahidlərin ümumi həcmi təxminən 1630, Azərbaycan dilində 1720 ədəddir, yəni, tədqiq edilən dillərdə demək olar ki, sayca bir-birinə uyğun gələn fitonimlər təhlil olunmuşdur.

Rus dili üçün qeyri-törəmə fitonimlərin çoxluğu (1100) xarakterikdir, Azərbaycan dilində isə onlar demək olar ki, 3 dəfə azdır.

Rus dilindəki qeyri-törəmə vahidlərdən sonra suffiksəl fitonimlər əksəriyyət təşkil edir. Rus dilində suffiksəl fitonimik vahidlərlə Azərbaycan dilində yaranmış belə sözlərin müqayisədə nisbəti 355/40-dır, yəni, rus dilində onların sayı Azərbaycan dilinə nisbətən 9 dəfə çoxdur.

Rus dilində prefiks-suffiks törəmələr var, Azərbaycan dilində isə bu yoxdur.

Azərbaycan dilində fitonimlər əsasən mürəkkəb quruluşa malikdir. Azərbaycan dilində mürəkkəb quruluşlu fitonimlər rus dilindəkindən 21 dəfə (1250/60) çoxdur.

2. Fitonimlərin leksik-semantik qruplarının hər bir qrupa aid olan ümumi semantik xüsusiyyətlərə əsasən bölünməsinə baxmayaraq, struktur baxımdan onlar müxtəlif cinslidir: rus dilində fitonimlər əsasən sadə, Azərbaycan dilində isə sadə və mürəkkəbdir.

3. Tədqiq olunan dillərdə bitkilərin latın adlarına rast gəlinir: *saksaul* – *саксаул*; *bambuk* – *бамбук*; *evkalipt* – *эвкалипт*; *evkommiya* – *эвкоммия*; *qvayula* – *гвайюла*; *bakaut* – *бакаут*; *melissa* – *мелисса* və s.

---

⁵ Матеиус В. О системном грамматическом анализе. Пражский лингвистический кружок. М., 1967, с. 228.

4. Bəzi fitonimlər bitki realilərinin xalqın onları necə mənimsəməsini əks etdirir, məsələn: *dəytətənə* - *нетроньменя, недотрога* – həssas yarpaqları olan ot bitkisi; *küsdüm / timoza* – *мимоза* – toxunduqda uğulan bəzi növlərin yarpaqları; *qınqılıc, qladiolus* – *гладиолус, ипажник* – yarpaqları qılınca bənzəyən; *ağkirpik* - *ромашка* – ləçəkləri kirpiklərə oxşayan və s.

5. Bitkilərə ad verərkən cücrəmə ərazisi, dialektlə bağlı olaraq eyni bitkilərin bir-birinə oxşamayan, fərqli nominasiyalarından istifadəsi müşahidə edilir: *şotı, ispanaq* – *шпинат*; *çiğundur, pazı* - *бурак, свекла, кормовая свекла*; *bibər, istiot* – *перец*; *qabaq, kudu, boranı, balqabaq* – *тыква*; *qaysı, ərik* - *абрикос*; *qarğıdalı, mais, təkə* – *кукуруза*; *xəççəgülü, novruzgülü, qargülü* – *подснежник*; *xostək* – *чилга* və s.

6. Rus dilində ağac və meyvə eyni bir sözlə ifadə edliir, Azərbaycan dilində isə yalnız müəyyən vəziyyətdə belə uyğunlaşma mümkündür, ona görə də hər iki dildə polisemiya fenomeni haqqında danışmaq mümkündür.

7. Tədqiq olunan dillərin lüğət tərkibinin öyrənilməsi göstərir ki, tədqiqat materialında mənaları eyni olmayan leksemlər mövcuddur, yəni, sözlərin fitonimik mənası ilə yanaşı, digər, omonimik mənaları da var.

a) Azərbaycan dilində: *qaragilənin* dörd müxtəlif mənası var – qaragilə, üzüm növü, qaragözlü, xalq mahnısının adı; *sarıköynək* – yemiş növü və quş adı (птица-иволга); *almalıq* – almalıq (яблоник) və çanaq sümüyünün çıxuru və s.; b) rus dilində: bitki və quş – *воронец, кедровик, коноплянка, мандаринка, ореховка* və s.; *чесночница* – bitki, sarımsağı əzmək üçün həvəngdəstə; eyni zamanda qurbağanın bir növü; *репница* – bitki və kərənək və s.

8. Rus dilində çox sayda türk mənşəli fitonimlər var: *arбуз, алча, айва, бергамот, сумах, тархун, чинара, мушмула, чалтук, кунжут, шафран, фундук* və s.

9. Rus dilində fitonimlərdən əmələ gələn törəmələrin ümumi həcmi təxminən 1080 ədəd təşkil edirsə, Azərbaycan dilində isə bu törəmələrin sayı 660-dır, yəni, rus dilindəkindən 370 ədəd azdır ki, bu da Azərbaycan dilində olan lüğətlərdə fitonimlərin kifayət qədər əks olunmamasını müəyyən etməyə imkan verir.

10. Azərbaycan və rus dillərində yalnız bir nitq hissəsinə - ismə aid fitonimlər əsas söz kimi çıxış etmişdir. Azərbaycan və rus dillərində mövcud olan bütün törəmə vahidlər nitqin isim, sifət, fel kimi hissələrinə ayrılır.

11. Rus dilində 1080 düzəltmə söz üçün aşağıdakı söz düzəltmə üsulları tipikdir: suffiksəl söz düzəltmə - 935 suffiksəl vahidlər; toplama - 130

mürəkkəb söz; prefiks-suffiks sözlər - 15; Azərbaycan dilində 660 düzəltmə söz üçün aşağıdakı sözlər düzəltmə üsulları tipikdir: 500 mürəkkəb söz; 160 suffiks vahidlər; rus dilində 935 suffiks vahidlər üçün aşağıdakı nitq hissəsinə malik mənsubiyyət xarakterizə olunur: 500 suffiks sifətlər; 420 suffiks isimlər; 15 suffiks feillər; Azərbaycan dilində 160 suffiks vahidlər üçün isə bu, aşağıdakı kimidir: 85 isim, 65 sifət, 10 feil.

12. Rus dilində suffiks üsulla yaranan törəmə vahidlər Azərbaycan dilində olduğundan (935/160) 6 dəfə çoxdur. Beləliklə, rus dilində sözlər düzəltmənin xarakterik üsulu suffiks törəmə vahidləridir. Rus və Azərbaycan dillərində suffiks üsulla sözlər düzəltmədə suffiks sifətlər (500/65) və isimlər (420/85) müşahidə olunur.

13. Azərbaycan dilində 500 və rus dilində 130 mürəkkəb vahidlər üçün aşağıdakı nitq hissəsinə malik mənsubiyyət tipikdir: isimlər (440/80), sifətlər (60/50). Ünverbəlləşmə prosesi Azərbaycan dilində məhsuldar üsullardan biridir və müxtəlif tərəfdən bitkiləri canlı surətdə təsvir etməyə imkan verir.

Sözlər düzəltmənin bu üsulu rus dilinə nisbətən təxminən 4 dəfə çox olan fitonimdən yaranan vahidlərin formalaşmasında da məhsuldardır.

14. Azərbaycan və rus dillərində fitonimik sistemlərin motivasiya və nominativ xüsusiyyətləri yeknəsəq deyil, belə ki, hər bir sistem özünəməxsus xüsusiyyətlərə malikdir.

“Rus və Azərbaycan dillərində fitonimik komponentli frazeoloji vahidlər” adlanan ikinci fəsil təbiətə əlaqəli olan frazeoloji vahidlərin öyrənilməsinə həsr olunmuşdur. Ş. Balli yazmışdır: “İnsan həmişə onu əhatə edən hər şeyi ruhlandırmağa çalışır. O, təbiətin ölü və cansız olduğunu təsəvvür edə bilmir. İnsan daim xarici dünyanın bütün cisimlərinə özünün şəxsiyyətinə xas olan xüsusiyyətləri və istəkləri aid edir”⁶. Sözügedən fəsil üç yarım fəsildən ibarətdir.

Bu fəslin ikinci yarım fəslində – “*Fitonimik komponentli frazeoloji vahidlərin təhlili*” – fitonimik komponentləri olan frazeoloji vahidlər tədqiq edilmişdir. Hər bir xalqın mədəniyyət dilində simvollaşdırma və frazeologizmləşməyə müəyyən bitkilər tabedir.

a) ağac komponentli: *bir ağacdən bel də olur, kürək də - iz одного дерева икона и лопата; iz одного дерева икона и лопата, да не оба святы; ağacları görüb meşəni görtətək; ağacı buraxıb budaqdan uarişmaq - за деревьями леса не видеть/ не видать/ за деревьями не*

⁶ Балли Ш. Французская стилистика. М.: Изд-во иностр. л-ры, 1961, с. 221.

видеть/ не видать леса; ağac öz kökü üstə bitər – без корней и полынь не растёт; tək ağacdan bağ olmaz - одно дерево -не темный лес; ког-да падает дерево, находится много дровосеков – uxiılan ağaca balta çalan çox olar; черви гложут дерево изнутри - ağacı qurd içindən yeyər və s.

Azərbaycan və rus dillərində ekvivalent frazeoloji birləşmələrlə yanaşı, qeyri-ekvivalent birləşmələr də mövcuddur. Məsələn: *səhər toyuqlar ağacdan töküləndə; ağacda yatmaq; sən görənlər ağacların çoxunu odunluğa kəsilib; ağaca dönmək; qədir ağacı ətmək; древо жизни; растекаться мыслью по древу; древа познания добра и зла; клонить дерево не по себе; с дерева сняли* və s.

Ağac leksemi ümumiləşdirici fitonimik sözdür, ona görə də müxtəlif ağac növləri ilə frazeoloji vahidlər mövcuddur: *маслиничная ветвь; терновый венец; еловым одеяльцем укрыться; дубовый по самые гланды; дубовая роуца; хоть осиновым колом в ушах ковыряй; лавровое дерево – dəfnə əklili; одеть лавровый венок – dəfnə çələngi; eşşəkdən adam olmaz, paliddan badam – из хама не выкроишь пана; yovşan olub arxanda dovşan yatınca, palid ol, kölgəndə sürü yatsın* və s.

Ağacdan ağaca fərqli olduğundan, meyvə ağacları bitki dünyasında xüsusi yer tutur.

b) *meyvə ağaclarının* fitonim-komponenti ilə: *здоровое яблоко не падает с ветки – saf armud sapdan düşməz; яблочко от яблони недалеко падает – alma öz ağacından uzağa düşməz; almanı say ye, armudu soy, ye; armud biş, ağzına düş; не разгрызешь ореха, так не съешь и ядра* və s.

c) *пахла* və *bostan bitkilərinin* fitonim-komponenti ilə: *гороху объесться; горохом рассыпаться; на бобах провесту; гороховое пальто; попробовать тыквенной каши; он на пяти овинах рожь молотит – bir torba dəni var, beş dəyirmanı üyütməyə gedir; любовь не картошка; на спине не репу сеять с горошину – noxid boyda; başında turp ətmək qoltuğuna qarpız vermək; qoy soğan yeyib içi göynəsin, yanib tökülsün – пусть ест лук, чтобы душа горела; не в капусте подобран /найден; istiot vurmaq; belə qazanına belə də çiğundur olar* və s.

ç) *dənli bitkilərin* komponenti ilə: *arpa buğda doğmaq – рожать то мальчика, то девочку; buğda olmayan yerdə darını gözə tərər – съешь ржаного, коли нет никакого; не хвали кашу, коли просо не посеяно/ хвали пшеницу в стогу/ хвали деньги в мошне, а пшеницу в*

квашне – *buğdam var demə – anbara töktəyincə; at qatçı gücü ilə yeriməz/arabanı at aparmaz, arpa aparar – не кони везут, а овёс вё s.*

d) *güləməyələrin* komponenti ilə: *bağa bax üzüm olsun, yeməyə üzün olsun – хорош садовник – крупен крыжовник; класть/положить малину в рукавицу ағ ауранı itə tökərlər, qara kişmişı cibə; любишь смородину – люби и оскомину вё s.*

e) *ot* komponenti ilə: *ayağı dəyən yerdə yeddi il ot bitməz – где ногой ступит – трава не растет; qatış bizim yerdə bitir, zurnanı özgələr çalır – камыш растет у нас, а на свирели играют другие; davalı yerdə ot bitməz; biz gəldik gəlin görməyə, gəlin getdi tərə dərməyə; xeyir-dua ilə yarpız ye, xeyir-duasız buğda çörəyi yemə вё s.*

ə) *güllərin* komponenti ilə: *çiçək çiçəyi çağırır – как рай земной, усыпано цветами; bir çiçəklə/güllə yaz olmaz – одна роза/ласточка не делает весны; gül vaxtı /çağı - пора роз; güldən ağır söz eşitməmişəm; маком сидеть вё s.*

f) *göbəklərin* komponenti ilə: *gribı rastut в деревне, а их и в городе знают; ешь пирог с грибами, а/да язык держи за зубами; göbələk kimi yerdən çıxmaq; göbələk göbələkdir – гриб есть гриб вё s.*

g) ümumilikdə bitki, həm də onların hissələrinı bildirən komponentlərlə: *hər meyvə öz vaxtında yetişər – всякому овощу свое время; дерево познается по его плодам – ағас meyvəsi ilə tanınar; красно дерево листою – ағасı yarpaqları bəzər; ағас olan yerdə budaq sınar – лес рубят щепки летят; əncir yarpağı – листок инжира вё s.*

İkinci fəslin ikinci yarımfəslı “*Dillərarası frazeoloji ekvivalentlər*” rus və Azərbaycan dillərinin frazeoloji ekvivalentləri və analoqlarının müəyyənləşdirilməsinə həsr edilmişdir.

Təhlil nəticəsində müəyyənləşdirilmişdir ki, frazeoloji vahidlər komponentlərin semantika və tərkibinə görə aşağıdakılara bölünmüşdür: a) tədqiq olunan dillərdə ekvivalentlərə malik olan / malik olmayan frazeoloji vahidlər. Fitonimik mövzuda frazeoloji vahidlərin bənzərliyi tədqiq edilən dillərin daşıyıcılarının assosiativ-bədii düşüncəsinin müəyyən birliyinin olduğunu sübut edir.

Dünyanın fitonimik frazeoloji mənzərəsi dünyanın bütöv mənzərəsinin – xalqın dünyagörüşünün və dünyanı qavramasının ifadə formasının bir hissəsidir, rus və Azərbaycan dillərinin frazeoloji sistemlərinin müəyyən hissəsini təmsil edir, dəyərli milli və mədəni məlumatları təqdim edir və kontekstin təsiri altında əlavə məna qazanmaqla fərqli ifadəli çalarlara malikdir. Məsələn, *навшее дерево рубят на дрова – quru ағасı odunluğa kəsərlər;*

не жди плодов от сухого дерева - quru ağacın meyvəsi olmaz; не трясى палкой, не зли собаку – nə ağacı tovla, nə də it hürstün; курочка по зернышку клюет да сыта бывает - kət-kət ye, həmişə ye; яблочко от яблони недалеко падает - budaqdan qorap alma ağacın dibinə düşər; муж молотил пшеницу, а жена пеки паленицы/хлеб - kişi fəhlədir, arvad bəpna; снег - одеяло для пшеницы: чем толще, тем ей лучше спится - qar yerin yorğanıdır.

Hər bir milli etnosun coğrafi mövqeyi, rus və Azərbaycan idiomlarının tərkibindəki fitonimlərin semantik tərkibinin etnik özünəməxsusluğu tədqiq olunan dillərdə onların qarşılaşmasının uyğunsuzluğunda təzahür edir, çünki hər bir dil dünyadakı qavrayış və konsepsiyanın müəyyən üsulunu əks edir.

Dissertasiyanın sonuncu yarımfəslə – “*Bitki metaforaları və sabit müqayisəli ifadələr*” – metaforik hadisələrin öyrənilməsinə həsr olunmuşdur.

İnsanın reallığı qavraması obyektiv dünyadakı əşya və hadisələri dil vasitəsilə qiymətləndirmək üçün onun səyi ilə bağlıdır. Metafora və müqayisə bütün dillərdə müşahidə olunur. Və onların məcazi mənası əsasında müqayisəli və məcazi xarakterli fitosemantik konstruksiyalar yaradılır: *как свинья под дубом; ицёлкать как орехи; как тополь; свежий как огурчик; palçıq saqqız kimi yarışib; как цветок расцвести – gül/çiçək kimi açılmaq; как осиноый лист дрожать – yarpaq kimi əsmək; как грибы расти – göbələk kimi çıxmaq; как цепка - çöp kimi və s.*

Hər iki dildə frazeoloji vahidlərin təhlili göstərir ki, rus frazeologiyasında işlənən fitonimlər aşağıda göstərilən Azərbaycan frazeologiyasında işlənmiş: *береза, сосна, липа, ель, осина, верба, ананасы, банан, хрен, лавр, капуста, огурец, картошка, морковь, клюква, смородина, малина, крыжовник, бобы, чечевица, бьльё, ковыль, крапива, мох, белена, табак, одуванчик, лопух, перекати-поле, бодяга, иван-чай, мак, шишка* və s.; Azərbaycan frazeologiyasında istifadə olunan fitonimlərə rus frazeologiyasında rast gəlinmiş: *сөйүд, сәндәл, нар, әрик, хурма, алча, иydә, шаftали, шатама, yemiş, çuğundur, хина, qanqal, yovşan, zəfəran, yonca, yarpız, qaragilə* və s.

Nəticədə dissertasiyanın məzmunundan irəli gələn əsas nəticələr və ümumiləşdirmələr təqdim olunur, həmçinin fitonimik məkanın təhlili insanın və təbiətin qarşılıqlı əlaqəsinin ayrılmaz bir bütöv olduğunu anlamağa imkan vermişdir.

Beləliklə, fitonimlərin funksional xüsusiyyətləri, onların işlənmə kontekstləri bu adların duyğularla, cəmiyyətdə qarşılıqlı əlaqələrin

xüsusiyyətləri və s. dolu olan insanların mənəvi aləmini əks etdirən dünya mənzərəsinin qurulmasında əhəmiyyətli dil elementləri olduğunu göstərir.

Bu yanaşmanın nəticəsi olaraq, rus dilinin faktlarını Azərbaycan dilinin faktları ilə müqayisə etməklə bu dillərin tipoloji cəhətdən ümumi birliyini yaratmaq mümkün olmuşdur.

Dissertasiyanın əsas müddəaları müəllifin aşağıdakı əsərlərində öz əksini tapmışdır:

1. Мифы, легенды, фразеологизмы о красном, золотом яблоке // Ученые записки (Серия: язык и литература), БСУ, 2015, № 2, с. 97-101.

2. Словообразовательные типы фитонимических единиц в азербайджанском языке // Dil və ədəbiyyat. Bakı: BDU, 2016, № 2, с. 148-150.

3. Фразеологические единицы в русском и азербайджанском языках с растительным компонентом // Актуальные проблемы изучения гуманитарных наук. Баку: Мутарджим, 2016, № 2, с. 131-134.

4. Семантическая классификация фитонимов в азербайджанском и русском языках // Вестник Воронежского государственного университета. Серия: Лингвистика и межкультурная коммуникация. Воронеж, 2017, № 1, с. 126-129.

5. Фитонимические образы в русской культуре / Международная научно-практическая конференция «Проблема изучения и преподавания русского языка и литературы в Азербайджане»: опыт, практика и перспективы разработки и создания новых учебных компонентов для школ и вузов (19-20 мая 2017 г.), Баку: БСУ, 2017, с.169-170.

6. Сложные фитонимы с компонентом *от/трава* // Elmi xəbərlər. Gəncə: GDU, 2018, № 1, с. 69-74.

7. Компонент *дерево* в лексико-фразеологической семантике русского и азербайджанского языков // Filologiya məsələləri. Bakı: Elm və təhsil, 2018, № 1, с.113-121.

8. Растительные метафоры и устойчивые сравнительные обороты // Актуальные изучения проблем гуманитарных наук. Баку: Мутарджим, 2018, №1, с. 59-61.

**STUDY OF PHYTONYMS IN AZERBAIJAN
AND RUSSIAN LANGUAGES
(on the basis of derivational and phraseological units)**

SUMMARY

The thesis is devoted to the phytonymic vocabulary of the Russian and Azerbaijani languages, the study of the plant concept in the language picture of the world, which is reflected in the lexical and phraseological fund of the Russian and Azerbaijan languages. The thesis consists of an introduction, two chapters, a conclusion, a list of used literature and a list of conditional abbreviations. Each chapter is accompanied by a conclusion.

The introduction consists of the actuality of the topic, the object of the research, the subject and the aim; also the tasks and methods are identified, the novelty from the scientific perspective, theoretical and practical importance and hypotheses to be defended are introduced.

The first chapter of the thesis “Semantic-structural, derivational features of phytonemia” consists of four sub-chapters and is devoted to a complex analysis of semantics, structure and methods of formation of phytonomes. Analysis of the dictionary material of phytonyms of Russian and Azerbaijan languages allowed us to reveal in both languages the identical distribution of phytonyms on the basis of common semantic features into groups; to establish that the name of phytonomes is directly related to the structure of phytonyms.

The second chapter of the thesis “Phraseological units with phytonymic components in the Russian and Azerbaijan languages” consists of 3 sub-chapters and is devoted to the study of the PU, which are related to the natural world: analyzes (tree, fruit sow, legumes, cereal crops, berries, grass, mushroom flowers with components indicating plants in the aggregate and parts thereof); identification of interlingual phraseological turnover.

The Conclusion sums up the results of the study, draws the main conclusions and generalizations derived from the content of scientific research, which made it possible to understand that the interaction of man and nature is an inseparable whole.

Çapa imzalanıb: 12.03.2018.
Format: 60x84 1/16. Tiraj: 100.

«Mütərcim» Nəşriyyat-Poliqrafiya Mərkəzi
Bakı, Rəsul Rza küç., 125
tel./faks 596 21 44
e-mail: mutarjim@mail.ru

